

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ МЕДИЦИНИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ
ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 229 «ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я»
Тема: «Медична соціологія»

Розроблено кафедрою прикладної медицини

Підготували: завідувач кафедри, к.мед.н., доцент Божук Б.С.
доцент кафедри, к.мед.н. Сабліна Л.В.
професор кафедри, д.мед.н. Короленко В.В.

Методична розробка розглянута та схвалена на
засіданні кафедри прикладної медицини

Протокол № 8 від " 15 " жовтня 2024 р.

Завідувач кафедри _____ Божук Б.С.

Київ – 2024

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Тема : Предмет, структура та функції соціології. Соціологія медицини.

1. Актуальність теми

Вивчення соціології спрямоване на формування у здобувачів знань про соціальні аспекти здоров'я і хвороб, соціальні функції закладів і організацій у сфері охорони здоров'я, способи підвищення ефективного аналізу якості надання медичних послуг, а також про взаємозв'язок систем надання медичної допомоги з іншими соціальними системами, особливості соціальної поведінки медичного персоналу та пацієнтів.

Соціологія – наука, яка досліджує різноманітні соціальні форми, феномени, явища соціальної реальності, а також закони та закономірності функціонування і розвитку суспільства через взаємодію індивідів, груп і спільнот. Розвиваючи свої методологічні та теоретичні засади, взаємодіючи з іншими науками, соціологія формує системне бачення суспільства, розуміння природи і механізмів людських вчинків і соціальних взаємодій, надає можливість людині правильно визначити стратегію своєї соціальної поведінки, раціоналізувати дії, розширити свій світогляд. В зв'язку з цим принципово важливе значення має усвідомлення майбутніми фахівцями громадського здоров'я актуальності соціологічних підходів у дослідженні і розв'язанні проблем охорони здоров'я. Медична соціологія – це систематичне соціологічне дослідження того, як люди вирішують проблеми зі здоров'ям, а також особливості надання медичної допомоги як хворим, так і здоровим.

Об'єктивні результати соціологічних досліджень в галузі медичної соціології швидко стають нормативно-політичним питанням врегулювання проблеми охорони здоров'я та соціальної політики в сфері надання медичних послуг.

Вищезначене зумовлює актуальність теми, її пропедевтичне значення у підготовці фахівців громадського здоров'я.

2. Навчальні цілі заняття:

- ознайомлення з специфікою вивчення суспільства соціологічною наукою, її відмінністю від інших суспільних наук;
- засвоєння основних структурних елементів і рівнів соціологічного знання ;
- отримання знання про особливість предметної сфери медичної соціології як галузі соціології;
- отримання уявлення про особливості „соціологічного стилю мислення”;

– вміння характеризувати завдання соціології медицини на сучасному етапі розвитку

3. Виховні цілі:

Сприяння усвідомленню майбутніми лікарями значення вивчення курсу соціології та медичної соціології у соціально-гуманітарній та професійній підготовці сучасного працівника системи охорони здоров'я.

Забезпечити розуміння студентами сутності *соціальних підходів* у професійній діяльності сучасного лікаря, важливості системного комплексного бачення проблем медицини та охорони здоров'я, факторів та впливів на здоров'я людини.

В процесі вивчення теми важливо забезпечити усвідомлення студентами специфіки підходів соціології медицини, зокрема поєднання соціальних підходів з індивідуально-особистісною орієнтованістю у дослідженні проблем здоров'я та інших проблем медичної сфери. Це актуалізує значення вивчення теми для *формування особистості майбутніх лікарів на гуманістичних засадах*. Сучасний лікар має підходити до пацієнта як до *особистості*, з врахуванням не тільки характеру захворювання, а й способу життя, ціннісних орієнтацій, особливостей соціально-психологічного складу, життєвого досвіду та ситуацій.

4. Завдання для самостійної праці під час підготовки до заняття.

4.1. Теоретичні питання до заняття:

1. Соціологія в системі соціальних і гуманітарних наук

1.1. Основні поняття та категорії соціології та медичної соціології.

1.2. Співвідношення і взаємозв'язки соціології з іншими соціально-гуманітарними науками.

2. Структура соціологічної системи знання

2.1. Макросоціологія і мікросоціологія.

2.2. Теоретична та прикладна соціологія.

2.3. Рівні соціологічного знання:

– загальносоціологічний рівень;

– теорії середнього рівня, (Р.Мертон);

– емпірична соціологія.

3. Соціологія медицини, її місце в структурі соціологічних знань

3.1. Основні фактори, що зумовили виникнення соціології медицини;

3.2. Предмет і завдання соціології медицини;

3.3. Основні категорії та поняття соціології медицини .

4. Методи та функції соціології та медичної соціології

4.1. Поняття методу. Методологія та методика медико-соціологічних досліджень.

4.2. Статистичний аналіз соціологічних даних та медична статистика.

4.3. Соціологічний аналіз сучасних проблем медицини в українському суспільстві та світі.

4.2. Зміст теми

Організація змісту навчального матеріалу.

Соціологія (від лат. «societas» – суспільство і грецькою «logos» - вчення, поняття) тобто буквально - наука, яка досліджує суспільство. Проте проблеми суспільства вивчають й інші науки, наприклад, філософія, економічна теорія, політологія, історія тощо, що не є свідченням тотожності підходів цих наук. Специфіка будь-якої науки, її місце в системі наукового знання визначається не тільки тим, *що вона вивчає*, а й тим, *що саме вона вивчає*, під яким кутом зору, за допомогою яких категорій, понять, законів, методів. Важливе значення має усвідомлення студентами понять «об'єкт» і «предмет» науки.

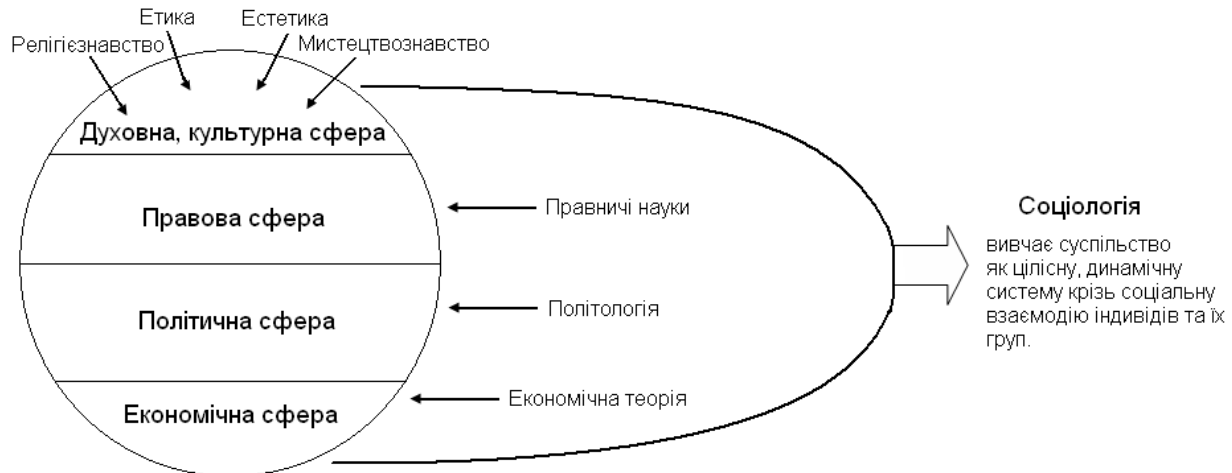
Об'єкт науки - це певна частина реальності, яку вивчає наука.

Предмет науки — це окремі, специфічні сторони, грані об'єкта, які вивчаються саме даною наукою. Тобто, якщо об'єкт науки - це частина існуючої реальності, то предмет науки - це її відтворення у свідомості, на абстрактному, теоретичному рівні, за допомогою категорій, понять, законів, специфічних для даної науки. Предмет науки - це сукупність основних теоретичних понять, за допомогою яких вчені описують реальні факти, пояснюють і практично вирішують проблеми.

Поняття та категорії – це дві різні концептуальні одиниці, що використовуються в наукових та філософських дослідженнях. Поняття – це абстрактне уявлення про предмет, яке виникає у нашій свідомості на основі зовнішнього світу. Поняття є певним узагальненням ряду конкретних речей та явищ, які мають спільні ознаки. Поняття можуть бути відображені у мові за допомогою слів або символів.

Категорії – це певні групи речей, явищ або ідей, які відрізняються за певними властивостями та використовуються для класифікації об'єктів та феноменів. Категорії можуть бути використані для опису існуючих об'єктів, але можуть також бути використані для створення нових об'єктів шляхом комбінування та класифікації різних категорій.

З урахуванням вищеозначеного слід з'ясувати питання про співвідношення соціології з соціальними науками, що вивчають окремі сфери суспільного життя (мал.1)

Мал.1. Співвідношення соціології з деякими соціальними і гуманітарними науками.

Соціологія вивчає не окремі сфери суспільного життя, а суспільство як єдиний соціальний організм, сукупність людей, які взаємодіють між собою та мають спільні норми, цінності та інтереси.

Співвідношення соціології з соціальними і гуманітарними науками, які вивчають суспільні процеси на більш інтеграційному рівні, є такими.

Історичні науки перетинаються з соціологією у сфері вивчення закономірностей розвитку суспільств, але вони, вивчаючи суспільство, зосереджують увагу на унікальних, неповторних явищах, вивчають минуле людства або окремих країн і народів у розмаїтті конкретних подій та фактів, у хронологічній послідовності.

Психологія вивчає психічні процеси (почуття, сприйняття, мислення, пам'ять, здібності, мотивацію тощо.). Психологія значно більше ніж соціологія зосереджує увагу на індивіді, особистості. Проте зазначені науки мають і спільні сфери інтересів, які простежуються передусім на рівні *соціальної психології* - науки, що досліджує психічний бік соціальних процесів, передусім взаємодії індивідів у малих соціальних групах.

Соціальна (культурна) антропологія особливо тісно пов'язана з соціологічною наукою. Проте, на відміну від соціології, вона досліджує переважно локальні, доіндустріальні культури і суспільства.

Соціальну філософію об'єднує з соціологією прагнення до системного, цілісного аналізу суспільства. Проте соціальна філософія розглядає

суспільство як специфічну частину світотворення, під кутом прояву у суспільстві загальнофілософських законів (наприклад, закон про співвідношення суспільного буття і суспільної свідомості, розвиток суспільства через розв'язання протиріч тощо.). Соціологія натомість дає більш конкретний аналіз суспільства, з врахуванням того, як соціальні закони проявляються в діяльності структурних одиниць суспільства (класів, соціальних груп і версій, окремих особистостей), яким чином змінюються соціальні структури, які процеси в них відбуваються.

Уявлення про предмет соціології з часів О.Конта постійно змінювались. Наприклад, Е.Дюркгейм визначив соціологію як науку про соціальну реальність, яка якісно відрізняється від інших видів реальності. Тим самим французький вчений конкретизував розуміння предмету соціології, обґрунтував її відмінність не тільки від природничих, а й від інших соціальних і гуманітарних наук. Німецький соціолог Макс Вебер визначив соціологію як науку про соціальні дії. Ці підходи мають методологічне значення і для сучасного розуміння предмету соціологічної науки.

Тривалий час специфіку соціологічного бачення суспільства визначали через узагальнюючий, системний інтегративний характер соціології. Соціологія визначилась як наука, що вивчає суспільство в цілому. На думку сучасного українського соціолога Валентина Тарасенка сьогодні ми говоримо про іншу особливість бачення соціологією суспільства - кризь взаємодію індивідів та їх груп, з урахуванням того, хто є ці індивіди, до яких спільнот вони належать, яку реальність своєю взаємодією творять.

Розкриваючи питання про структуру соціологічного знання, слід виходити з того, що соціологія, як і будь-яка наука є системою знань, що зумовлено її предметним змістом, методами, функціями, що сформувалася в процесі історичного розвитку і внутрішньої спеціалізації науки.

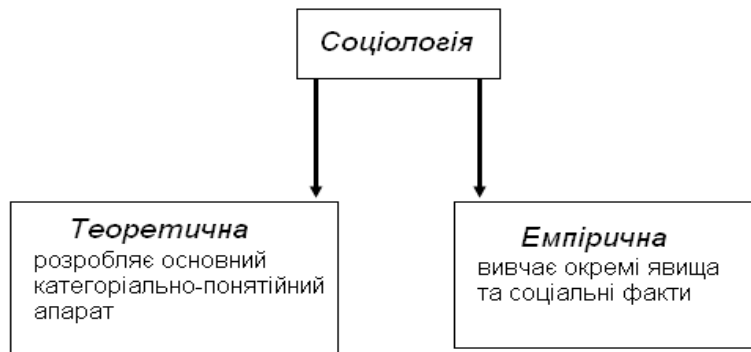
Система соціологічного знання - це сукупність функціонально визначених, взаємопов'язаних елементів соціологічної науки, що склалася в процесі її історичного розвитку і внутрішньої спеціалізації, які утворюють соціологію як предметну визначену, цілісну, логічно не суперечливу галузь наукового знання (Короткий енциклопедичний словник з соціології).

В залежності від характеру об'єкту досліджень - індивідів чи соціальних спільнот виділяють макро- і мікросоціологічні підходи в соціології.

Макросоціологія — сукупність загальних теоретичних знань у системі соціології, що є результатом аналізу на рівні великих соціальних спільнот і груп, крупномасштабних соціальних систем і соціальних процесів.

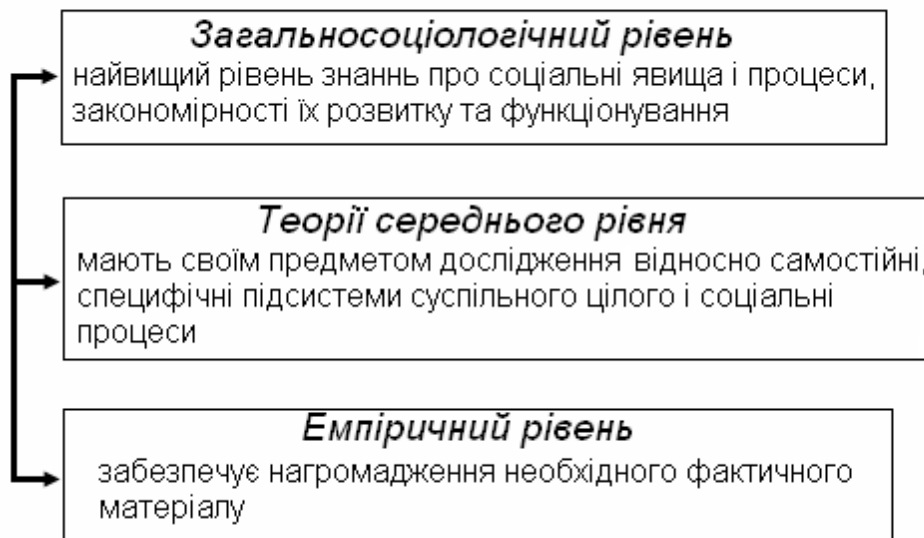
Мікросоціологія — сукупність соціологічних знань з орієнтацією на вивчення мікрооб'єктів (міжособистісні взаємодії, комунікативні зв'язки у малих групах, поведінка індивіда тощо.).

Якщо розглядати систему соціологічного знання за рівнями теоретичного

відображення об'єктів, доцільно розглянути підхід американського соціолога Питирима Сорокіна (див. мал. №2).

У 50-х роках ХХ століття американський соціолог Роберт Мертон запропонував трьохрівневу структуру соціологічної науки (див. рис. № 3)

До теорій середнього рівня в сучасній соціології відносять *медичну соціологію*.

Медична соціологія – це галузь соціологічного пізнання, яка вивчає соціальну обумовленість здоров'я населення, систему охорони здоров'я, соціальні функції, структуру та кадри медицини як соціального інституту, роль медицини у функціонуванні суспільства та життєдіяльності особистості.

Об'єкт медичної соціології — дослідження специфіки суспільних відносин та ціннісних орієнтирів у сфері медицини та охорони здоров'я.

Основні категорії та поняття: медицина, охорона здоров'я, здоров'я, хвороба, спосіб життя.

Соціологія медицини є *інтегративним*, міждисциплінарним напрямом сучасного наукового знання, який ґрунтується на підходах не тільки соціології а й психології, медицини, екології тощо. Тому соціологія медицини достатньо тісно пов'язана з медичними науками, особливо тими які досліджують взаємозв'язки соціальних факторів і здоров'я. Слід зосередити увагу студентів на відмінностях підходів медичної соціології від соціальної медицини, соціології здоров'я, медичної антропології тощо.

Функції соціології ті медичної соціології – роль, найважливіша спрямованість та призначення у житті суспільства та людини.

Теми доповідей (рефератів)

1. Предмет соціології в історичному контексті.
2. Фундаментальні та прикладні дослідження в соціології та медичній соціології.
3. Значення соціології та медичної соціології у формуванні особистості сучасного лікаря.
4. Престиж здоров'я серед сучасної студентської молоді.
5. Здоров'я як соціальна цінність.

Матеріали контролю для підготовчого етапу заняття:

Тести

1. Соціологія як самостійна наука сформувалась:

- А. В середині ХІХ ст.;
- Б. 30-40 рр. ХХ ст.;
- В. Наприкінці ХХ ст.;

Вірна відповідь: А.

2. Закони соціальної статистики відображають:

- А. Напрямок, форми, чинник розвитку соціального об'єкту;
- Б. Особливості зміни, еволюції соціального об'єкта;
- В. Тенденцію до збереження стабільності соціальної системи.

Вірна відповідь: В.

Основна частина заняття:

Завдання

1. Наведіть визначення соціології як науки, її об'єкт та предмет.
2. Проаналізуйте структуру соціологічного знання і місце медичної соціології в ній.

3. Дайте визначення, що таке соціальний закон і в чому полягає відмінність між законами соціальної статистики і законами соціальної динаміки.
4. Розкрийте зміст функцій соціології та медичної соціології, а саме: теоретично-пізнавальної, описової, інформаційної, прогностичної, світоглядної, інтегративної.
5. Визначте основні рівні соціологічного знання, і дайте відповіді на питання:
 - 5.1. Який рівень у більшій мірі забезпечує інформаційну функцію?
 - 5.2. Який рівень у більшій мірі забезпечує управлінську функцію?
 - 5.3. На якому рівні спостерігається поєднання теоретичних і практичних завдань соціології?
6. В чому проявляються взаємозв'язки соціології та медичної соціології з природничими, технічними науками.
7. Обґрунтуйте відповідь на питання: яким чином від володіння „соціологічною уявою” може стати у пригоді фахівцю з громадського здоров'я?

Контрольні питання:

1. В чому полягає особливість бачення предмету соціології на сучасному рівні розвитку науки?
2. Які рівні соціологічного знання Вам відомі?
3. До якого рівня соціологічного знання належить медична соціологія?
4. Які Ви знаєте підходи до визначення предмету медичної соціології?
5. Чому в соціології існують закони-тенденції?
6. В чому полягає сутність категорії „соціальне”?
7. Розкрийте зміст прогностичної функції соціології?
8. Які фактори впливають на стан здоров'я людини?
9. Які основні категорії медичної соціології Ви знаєте?

Матеріали контролю для заключного етапу:

Експрес- опитування

Приклад:

1. Що таке категорії соціології?

Відповідь: категорії соціології - найбільш загальні поняття, які віддзеркалюють суттєві сторони її предмета, розкривають механізм прояву законів і закономірностей, які нею вивчаються.

2. Що таке структура соціологічного знання?

Відповідь: структура соціологічного знання-це система взаємопов'язаних уявлень, понять, поглядів, теорій соціальних процесів різних рівнів (чи то життєдіяльність окремих людей, соціальних груп чи суспільства в цілому).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна соціологія: хрестоматія / концепція, упоряд., перекл. А. В. Фурман, В. С. Біскуп, О. С. Морщакова. Київ : Видавництво «Ліра-К». 2019. 354 с.
2. Історія соціології: навчальний посібник / за ред. І.П. Руценка. Харків: ТОВ «Планета-Прінт», 2017. 442 с URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161792211.pdf>
3. Історія української соціології: навчальний посібник / за заг. ред. К. Батаєвої, В. Бурлачука, В. Степаненка. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 392 с.
4. Основи методології та організації наукових досліджень / за ред. А.Є Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 352 с.
5. Шостак І. В. Анкетування: методичні рекомендації щодо організації та проведення соціологічного дослідження. Острог, 2021. 40 с. Режим доступу: https://eprints.oa.edu.ua/8593/1/Anketuwania_metodyczka.pdf
6. Соціологія та медична соціологія: навчально-методичний комплекс для студентів спеціальності 222 «Медицина» освітнього ступеня магістр освітньої програми «Медицина». Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. 41 с. URL: https://sociology.knu.ua/sites/default/files/newsfiles/nmk_sociologiya_ta_medychna_sociologiya_gennadiy_chernyh_2023.pdf
7. Біостатистика: підручник / за заг. ред. В.Ф. Москаленка. К.: Книга плюс, 2009. 184 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Moskalenko_Vitalii/Biostatystyka/
8. Посібник з біостатистики. Аналіз результатів медичних досліджень у пакеті EZR (R–statistics): навчальний посібник / В. Г. Гур'янов, Ю. Є. Лях, В. Д. Парій та інші. Київ: Вістка, 2018. 208 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Yaroslav-Tsekhmister/publication/326271449_Posibnik_z_biostatistiki_analiz_rezultatitiv_medicnih_doslidzen_u_paketi_EZR-R-STATISTICS/links/5b436d09aca2728a0d664341/Posibnik-z-biostatistiki-analiz-rezultatitiv-medicnih-doslidzen-u-paketi-EZR-R-STATISTICS.pdf
9. Біостатистика: підручник/ за заг. ред. Т. С. Грузевої. Вінниця: Нова Книга, 2020. 384 с.